

Rola edukacji włączającej w podnoszeniu jakości edukacji wszystkich uczniów

Małgorzata Sekułowicz

Wojewódzka konferencja

**„Wsparcie uczniów ze specjalnymi potrzebami
edukacyjnymi i upowszechnianie edukacji włączającej”**

Świdnica, 4 grudnia 2017 r.

***„Szkola dobra dla dzieci ze specjalnymi
potrzebami jest lepszą szkołą dla wszystkich”***

Bengt Lindquist

*Specjalny Sprawozdawca Narodów Zjednoczonych
ds. Standardowych Zasad Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych*

Od modelu izolacyjnego do modelu normalizacyjnego

Trzy modele edukacji:

- segregacyjny;
- integracyjny;
- włączający;

Od modelu izolacyjnego do modelu normalizacyjnego

Model segregacyjny zakładał:

- ilościowe, instrumentalne i przedmiotowe podejście do niepełnosprawności;
- zasadniczym trzonem była negatywna ocena jako konsekwencja opisu deficytu, a nie możliwości i umiejętności, które można rozbudowywać;
- traktowanie osób z niepełnosprawnością jako grupy mniejszościowej charakteryzującej się biernością, brakiem umiejętności radzenia sobie w sytuacjach społecznych, dopełniało tę ocenę;
- kształcenie pedagogów specjalnych do izolacyjnego sposobu kształcenia „pod niepełnosprawność”.

Budował przekonanie że:

- nie da się w szkole ogólnodostępnej zaspokoić potrzeb dzieci z zaburzeniami w rozwoju i niepełnosprawnościami.

Takie podejście nie tylko marginalizowało osoby z zaburzeniami w rozwoju w społeczeństwie, a dzieci eliminowało z systemu edukacyjnego;

nie dawało szans na inne społeczne nastawienie do problemu.

Od modelu izolacyjnego do modelu normalizacyjnego

Model integracyjny zakładał:

- **nie segregację** osób z zaburzeniami w rozwoju i z niepełnosprawnością, a włączanie i dotyczył zwłaszcza systemu edukacji;
- uwzględnienie podmiotowości ucznia z niepełnosprawnością;
- umieszczenie dzieci z niepełnosprawnością w klasach z uczniami o typowym rozwoju (3-5 + 15-20);
- zapewnienie dodatkowej pomocy tzw. nauczyciela wspomagającego;
- przygotowanie programu edukacji odpowiadającego możliwościom ucznia.

Budował niewłaściwy obraz niepełnosprawności i był w swej istocie modelem nadal izolującym i segregującym uczniów.

Od modelu izolacyjnego do modelu normalizacyjnego

Model włączający zakłada:

- społeczny obraz niepełnosprawności – zamiast deficytów czy specjalnych potrzeb edukacyjnych koncentracja na barierach w procesie edukacji i budowaniu świadomości społecznej;
- docenianie i wspieranie różnorodności wszystkich uczniów – edukacja dla wszystkich;
- edukację dziecka z niepełnosprawnością w szkole rejonowej, najbliższej miejsca zamieszkania.

Buduje świadomość społeczną wszystkich podmiotów dyskursu edukacyjnego.

Model normalizacyjny jako podstawa edukacji włączającej

- **Normalizacja** to nie tylko stan jaki chcemy osiągnąć, ale także proces dochodzenia do niego.
- Proces normalizacji obejmuje działania zmierzające do umożliwienia osobom z niepełnosprawnością zdobywania normalnych doświadczeń życiowych, statusu społecznego i warunków życia, uznawanych za standardowe dla danej społeczności.
- Normalizacja obejmuje szereg instytucjonalnych i pozainstytucjonalnych działań, celem stworzenia osobom z niepełnosprawnością takich samych warunków funkcjonowania jak osobom o typowym rozwoju.

Model normalizacyjny jako podstawa edukacji włączającej

- W praktyce oznacza to korzystanie z ogólnodostępnych instytucji publicznych, organizowanie odpowiednich miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnością na otwartym rynku pracy.
- Warunków do zamieszkiwania wspólnie, umożliwienie im decydowania o swoim wyglądzie (np. ubiór), wyglądzie swojego otoczenia (wystrój pokoju, mieszkania itp.), czy rodzaju spożywanych posiłków (te kwestie są znaczące zwłaszcza w ramach wprowadzania nurtu normalizacyjnego do funkcjonowania domów pomocy społecznej).

Model normalizacyjny jako podstawa edukacji włączającej

- Dla wspierania integrującej funkcji procesu normalizacji dokonuje się rozdziału miejsca pracy, mieszkania, czy terapii, celem poszerzenia otoczenia społecznego tych osób i umożliwienia im wielorakich kontaktów.
- Normalizacja pozwala również na zmianę społecznej percepcji niepełnosprawności, co w kategoriach społecznej obecności osób z nie-pełnosprawnością ma ogromne znaczenie.

Model normalizacyjny jako podstawa edukacji włączającej

- Paradygmat normalizacyjny nierozzerwalnie wiąże się z budowaniem autonomii osób z niepełnosprawnością.
- Należy podkreślić, że kształtując autonomię budowane jest u tych osób poczucie własnej odrębności, niezależności i samodzielności.

Model normalizacyjny jako podstawa edukacji włączającej

Normalizację należy postrzegać w wielu obszarach:

- rehabilitacyjnym, gdy podejmuje się działania zmierzające do wszechstronnego usprawnienia realizowanego przez całe życie: począwszy od wczesnego wspomaganie rozwoju, poprzez oddziaływania usprawniające na zajęciach korekcyjnych, po działania wspomagające rozwój w życiu dorosłym np. na warsztatach terapii zajęciowej.

Model normalizacyjny jako podstawa edukacji włączającej

- edukacyjnym, gdy obowiązek szkolny jest realizowany w ramach ogólnodostępnego systemu kształcenia.
- zawodowym, gdy osoba z niepełnosprawnością podejmuje pracę nie tylko w ramach tzw. pracy chronionej, ale też na otwartym rynku pracy.

Model normalizacyjny w edukacji

System edukacji dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych w modelu normalizacyjnym musi być oparty na realizacji dziesięciu wzorcowych założeń (Głodkowska, 2010, s.88-91).

Założenia normalizacyjnego modelu edukacji włączającej

1 . Edukacja z równym prawem dostępu

- Każde dziecko ma równe prawo dostępu do edukacji.
- W myśl tej zasady dziecko z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego winno mieć zapewnioną integrację ze środowiskiem rówieśniczym, realizację zaleceń zawartych w orzeczeniu, jak również stworzone odpowiednie warunki do nauki, zapewniony sprzęt specjalistyczny oraz środki dydaktyczne.

Założenia normalizacyjnego modelu edukacji włączającej

2. Edukacja zróżnicowana

- Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi może uczęszczać do szkoły specjalnej, ale także może uczyć się w szkole ogólnodostępnej w miejscu zamieszkania.
- Zróżnicowanie potrzeb i możliwości między uczniami wymaga zapewnienia zróżnicowanego, a jednocześnie wspólnego, systemu edukacji.

Założenia normalizacyjnego modelu edukacji włączającej

3. Edukacja do uczestniczenia

- Tworzenie warunków przynależności wszystkich uczniów do społeczności szkolnej.
- Dążenie do zapewnienia przynależności wszystkich uczniów – sprawnych i niepełnosprawnych – do społeczności szkolnej.
- Niepełnosprawność ucznia stwarza nowe wyzwanie dla każdej placówki, która oprócz edukacji, musi prowadzić działania terapeutyczne, rehabilitacyjne (rewalidacyjne), a także oddziaływania zapewniające prawidłowe relacje rówieśnicze.

Założenia normalizacyjnego modelu edukacji włączającej

4. Edukacja diagnostyczna

- Diagnoza ogólnego i edukacyjnego rozwoju ucznia jest podstawą jego kształcenia.
- Powinna wskazać na możliwości i ograniczenia ucznia i wyprzedzać ewentualne skutki narastających problemów rozwojowych, by zapobiegać wtórnym zaburzeniom rozwojowym, szczególnie natury emocjonalno-motywacyjnej.

Założenia normalizacyjnego modelu edukacji włączającej

5. Edukacja ku podmiotowości

- Podmiotowymi uczestnikami procesu kształcenia są: uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, rodzice/opiekunowie, nauczyciele, inni specjaliści oraz środowisko rówieśnicze i społeczne środowisko lokalne.
- Realizacja edukacji zróżnicowanej (z równą dostępnością do szkół specjalnych, integracyjnych, ogólnodostępnych) powinna zapewnić każdemu podmiotowi tego procesu korzystne warunki funkcjonowania.

Założenia normalizacyjnego modelu edukacji włączającej

6. Edukacja w przestrzeni „*dla wszystkich i dla każdego*”

- Budowanie przestrzeni edukacyjnej wokół ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wymaga trudu w pokonywaniu uprzedzeń i schematów mentalnych.
- Należy budować konteksty kształcenia ważne dla wszystkich uczestników procesu kształcenia.

Założenia normalizacyjnego modelu edukacji włączającej

7. Edukacja w harmonizowaniu

- Skuteczność edukacji jest wyznaczana tworzeniem warunków zgrania wszystkich elementów procesu kształcenia.
- Nauczyciel uczestniczy w rozwoju dziecka z niepełnosprawnością – ustala kierunek, określa warunki, ocenia efekty.
- Nade wszystko jednak harmonizuje – wyznacza równowagę między tym, co do osiągnięcia przez dziecko (nie za łatwe, nie za trudne), a tym co nierealne, a niekiedy zbędne.
- Nauczyciel dba o tę harmonię/współgranie warunków zewnętrznych uczenia się (inni uczniowie, otoczenie, rozwiązania metodyczne) z warunkami wewnętrznymi (możliwości, zdolności, motywacje, emocje).

Założenia normalizacyjnego modelu edukacji włączającej

8. Edukacja profesjonalna

- Nauczanie i wychowanie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi prowadzone przez profesjonalnie przygotowanych specjalistów.
- W złożonej sytuacji edukacji integracyjnej/włączającej potrzebne jest wykształcenie profesjonalisty przygotowanego do podejmowania trudnych zadań pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w warunkach szkoły integracyjnej/ogólnodostępnej.
- Pedagog specjalny ma przygotować do organizowania i koordynowania procesu kształcenia ucznia z niepełnosprawnością w placówce ogólnodostępnej.

Założenia normalizacyjnego modelu edukacji włączającej

9. Edukacja wyzwalająca

- Kształcenie wyznaczone aktualnym wizerunkiem osoby z niepełnosprawnością, w którym podkreślana jest szansa wyzwalania się z ograniczeń i osiągnięcia tego, co najważniejsze:
 - godność,
 - autonomia,
 - samostanowienie,
 - tożsamość,
 - podmiotowość,
 - pomyślność życiowa osoby z niepełnosprawnością.

Założenia normalizacyjnego modelu edukacji włączającej

10. Edukacja z optymizmem edukacyjnym

- Nadzieja na rozwój ucznia, nawet z najcięższymi postaciami niepełnosprawności, to nieodzowna cecha nauczyciela i pedagoga specjalnego.
- Nauczyciel nie może koncentrować się tylko na niepełnosprawności swoich podopiecznych, ale pracę swoją musi opierać na wciąż na nowo odkrywanych wartościach i siłach rozwojowych każdego z nich.
- W tym jest i wiara w osiągnięcie tego, co wydaje się nie do osiągnięcia i nadzieja, że to się spełni.

(Głodkowska, 2010, s. 88-91).

Edukacja włączająca w polskim systemie edukacji

Wytyczne UE do wprowadzenia edukacji włączającej:

- Rezolucja Rady i Ministrów Edukacji w sprawie integracji niepełnosprawnych dzieci i młodzieży w powszechnym systemie edukacji - 1990 r.
- Rezolucja w sprawie równouprawnienia osób niepełnosprawnych – 1996 r.
- Rezolucja sprawie promocji zatrudnienia i integracji społecznej osób niepełnosprawnych - 2003 r.
- Rezolucja w sprawie równouprawnienia niepełnosprawnych uczniów i studentów w dostępie do edukacji i szkoleń - 2003 r.
- Deklaracja Lizbońska - Edukacja włączająca z punktu widzenia młodzieży - 2007 r.
- Dokument Europejskiej Rady Ministrów Edukacji - 2007 r. (i 2009 r.) uznający edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi za jedno z 16 priorytetowych zadań (Cele Lizbońskie - 2010).

*(Źródło: Kluczowe zasady służące promocji jakości w edukacji włączającej. Zalecenia dla decydentów”
<https://www.european-agency.org>)*

Edukacja włączająca w polskim systemie edukacji

Wytyczne międzynarodowe do wprowadzenia edukacji włączającej:

- Deklaracja z Salamanki oraz wytyczne dla działań w zakresie specjalnych potrzeb edukacyjnych UNESCO - 1994 r.
- Wytyczne określające kierunek polityki włączającej w dziedzinie edukacji UNESCO - 2009 r.
- Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych - 2006 r.
- Edukacja włączająca, droga ku przyszłości - Międzynarodowa Konferencja Edukacyjna UNESCO - 2008 r.

*(Źródło: Kluczowe zasady służące promocji jakości w edukacji włączającej. Zalecenia dla decydentów”
<https://www.european-agency.org>)*

Zadania stojące przed systemem edukacji

- zmiana roli zawodowej nauczycieli;
- przygotowanie wszystkich pracowników zatrudnionych w systemie oświaty;
- przygotowanie uczniów o typowym rozwoju i uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych;
- przygotowanie rodziców.

Nauczyciel w systemie edukacji włączającej

Warunkiem funkcjonowania systemu edukacji włączającej – szkoła dla wszystkich uczniów - jest aktywne uczestnictwo wszystkich nauczycieli i odejście od poglądu, że tylko specjaliści odpowiadają za dziecko o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Nauczyciel w systemie edukacji włączającej

- To nauczyciele muszą dostosować program edukacji do możliwości dziecka, zwracać uwagę na potrzeby dziecka uwzględniając specyfikę niepełnosprawności.
- Nie jest to zadanie łatwe i wymaga od nauczycieli pogłębiania wiedzy i nabywania nowych kompetencji.
- To zadanie jednak może w najbliższym czasie rodzić najwięcej trudności podczas realizacji edukacji włączającej.

Nauczyciel w systemie edukacji włączającej

Aktualnie większość nauczycieli nie jest gotowa na przyjęcie ucznia o specjalnych potrzebach edukacyjnych do klasy. Szczególnie trudno jest realizować założenia edukacji włączającej na kolejnych, po edukacji wczesnoszkolnej, etapach edukacyjnych.

Nauczyciel w systemie edukacji włączającej

Jednym z wyzwań, a jednocześnie ograniczeń, we wdrażaniu inkluzji do szkół mogą być trudności realizacyjne, u podstaw których znajdują się kwalifikacje zawodowe i kompetencje nauczycieli.

Nauczyciel w systemie edukacji włączającej

W aktualnej rzeczywistości edukacji inkluzyjnej powinny być kształtowane **wszelstronne kompetencje nauczycieli**.

Można do nich zaliczyć:

- refleksyjność i plastyczność myślenia, które determinują twórcze nauczanie;
- świadomość pełnionej roli;
- odpowiedzialność za proces edukacji, terapii i opieki nad dziećmi z niepełnosprawnością;

Nauczyciel w systemie edukacji włączającej

- umiejętność budowania pozytywnego społecznego obrazu niepełnosprawnych podopiecznych oraz kształtowania poczucia własnej wartości uczniów;
- cierpliwość i wytrwałość;
- autentyczność, przekładająca się na umiejętność bycia sobą, a nie granie roli w zależności od sytuacji;

- poczucie sprawiedliwości, oznaczające stosowanie jednoznacznych kryteriów oceniania i postępowania wobec uczniów pełnosprawnych i z niepełnosprawnością, uwzględniające ich możliwości i umiejętności;
- umiejętności organizacyjne, zarówno w pracy dydaktycznej jak też w przypadku różnych innych form aktywności dzieci pełnosprawnych i z niepełnosprawnością;
- umiejętność współpracy i współdziałania ze wszystkimi rodzicami, dzięki której istnieje realnie większa szansa na opracowanie lepszej strategii pomocy niepełnosprawnemu dziecku;

- zdolność rozumienia niepełnosprawności dziecka, dzięki czemu istnieje możliwość wczuwania się w jego potrzeby oraz stawianie mu zadań odpowiednich do jego możliwości rozwojowych, a tym samym umiejętność rozwijania mocnych stron dziecka;
- motywowanie dziecka do aktywności uwzględniające rodzaj niepełnosprawności i związane z tym ograniczenia;
- odporność na trudności wynikające z pracy z dziećmi niepełnosprawnymi, wytrwałość w ich pokonywaniu, umiejętność radzenia sobie z nimi;
- otwartość na innowacje.

Podnoszenie jakości edukacji wszystkich uczniów

- Budowanie przywołanych powyżej kompetencji to zadanie dla uczelni kształcących nauczycieli.
- Kompetencje muszą iść w parze z rozwijanymi kwalifikacjami zawodowymi.
- Nie mogą to być kwalifikacje zdobywane na kursach doskonalących, gdzie nie ma dostatecznej możliwości ewaluacji zarówno programu kształcenia jak też prowadzącej zajęcia kadry.
- Wszelkie formy doksztalcania (studia podyplomowe nie krótsze niż 4 semestry) powinny odbywać się na poziomie uczelni wyższych.
- Program musi podlegać ocenie Polskiej Komisji Akredytacyjnej odpowiedzialnej za jakość kształcenia na poziomie szkolnictwa wyższego.

Podnoszenie jakości edukacji wszystkich uczniów

- Niezbędne jest też podjęcie działań zmierzających do usprawnienia polityki oświatowej.
- Szczególnie ważne jest, aby rozbudować system działań wspierających placówki edukacji włączającej, poprzez zatrudnienie odpowiedniej do potrzeb liczby specjalistów, zwłaszcza pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów i innych.
- Zapewnienie dostatecznej liczby osób wśród personelu pomocniczego.

Podnoszenie jakości edukacji wszystkich uczniów

- Dla kształtowania inkluzji edukacyjnej konieczna jest odpowiednia pomoc nadzoru pedagogicznego promującego włączanie, między innymi poprzez tworzenie zbioru dobrych praktyk w tej formie edukacji.
- Władze oświatowe powinny monitorować proces budowania włączania, rozpoznając trudności, pomagając i wspierając szkoły.

Podnoszenie jakości edukacji wszystkich uczniów

- W systemowych działaniach na rzecz inkluzji ogromną rolę odgrywa edukacja rodziców.
- Organizowanie tak działań szkoły, aby zarówno rodzice dzieci o typowym rozwoju, jak też dzieci z niepełnosprawnością, mogli współpracować dla ich dobrostanu oraz dla dobra szkoły.

Podnoszenie jakości edukacji wszystkich uczniów – niwelowanie barier

- Najpoważniejsze bariery to świadomość społeczna nauczycieli, rodziców i uczniów, którą trzeba kształtować i zmieniać.
- To ona będzie przekładać się na zachowanie i nastawienie wobec dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Podnoszenie jakości edukacji wszystkich uczniów – niwelowanie barier

W systemie edukacji jest jeszcze jeden aspekt – bariera?

- Jest nim ranking szkół i mierzenie ich jakości pracy i efektywności edukacyjnej wynikami egzaminów i olimpiad, w których dzieci z niepełnosprawnością mają ograniczone szanse na sukces, a szkoła na wysokie miejsce w tym wyścigu.

Skuteczność edukacji inkluzyjnej jako wytyczna do budowania jakości edukacji wszystkich uczniów

Może być oceniana w oparciu o następujące czynniki:

- silne, pozytywne kierownictwo szkoły;
- dobrą atmosferę, dzielenie celów i wartości, dobre otoczenie;
- wysokie i spójne oczekiwania wobec wszystkich uczniów;
- jasną i trwałą koncentrację na nauczaniu i uczeniu się;
- dobrze pomyślane procedury oceniania postępów uczniowskich;

Skuteczność edukacji inkluzyjnej jako wytyczna do budowania jakości edukacji wszystkich uczniów

- odpowiedzialność za nauczanie przez grono nauczycieli;
- uczestnictwo ucznia w życiu szkoły;
- nagrody i bodźce wzmacniające motywację uczniów;
- zaangażowanie rodziców;
- zajęcia pozalekcyjne, które poszerzają zainteresowania uczniów i zakres ich doświadczeń, pomagają budować dobre relacje ze szkołą,

**Wszystko to zwiększa szanse
wszystkich uczniów na sukces**

Dziękuję

malgorzatasekulowicz@gmail.com